

Människors samhällen i tid och rum

I det här kapitlet finns ett antal begrepp om människor och deras samhällen. Kapitlet utgår också från ett historiskt tidsbegrepp, **antiken**. Det finns många olika förklaringar till dessa begrepp och alla historiker är inte överens om hur de ska beskrivas. Men så här har vi som skrivit den här boken tänkt att begreppen kan förklaras och beskrivas.

Begrepp som handlar om människor och deras samhällen

Ett **folk** är en stor grupp människor som upplever att de har något gemensamt. Den känslan kan skapas av att de bor på samma ställe eller talar samma språk eller tänker att de har en gemensam historia eller har samma religion eller lever på ett likartat sätt. Ibland har ett folk flera eller till och med alla dessa saker gemensamt, men det är ganska ovanligt. Fenicierna som du kan läsa om i det här kapitlet talade samma språk, arbetade med sjöfart och handel samt hade en likartad religion. Men de levde på många olika platser över hela medelhavsvärlden. Att begreppet folk är svårt att förklara hör samman med att människor ofta flyttar och kan uppleva att de hör till flera folk samtidigt. Så var det under antiken och så är det nu.

Ett **nomadsamhälle** kallas så för att människorna är nomader. Det betyder att de aldrig är bofasta utan hela tiden flyttar mellan olika platser. Nomader är antingen jägare och samlare eller också är de boskapsskötare. Idag är nomadsamhällen mycket ovanliga men i forntiden levde nästan alla människor som nomader.

Ordet **kultur** betyder egentligen odling och de första mänskliga kulturerna uppstod där människan lärde sig att odla jorden. Egyptierna och folken i Mesopotamien hör till de första jordbrukskulturerna i världen. Men begreppet kultur kan också betyda människors sätt att leva. Egyptiernas kultur skilde sig på flera sätt från exempelvis sumerernas i Mesopotamien.

Begreppet **civilisation** brukar ibland förklaras med hjälp av uttrycket "välordnat samhälle". Ett annat ord för samma sak är **högkultur**. Civilisationer kännetecknas av att det finns människor med avancerade kunskaper, som exempelvis skriftspråk, matematik eller förmåga att bygga stora hus. Att det finns olika yrken är ett annat kännetecken och ett tredje att makten över samhället är samlad på en plats, oftast i en huvudstad. Egypten är en av världens allra första högkulturer.

Det finns många begrepp som handlar om det geografiska område som kontrolleras av samma ledare och lagar. Vad som skiljer begreppen är storleken. En **statsstat** består endast av en stad och landsbygden runtomkring staden. Många av de folk som du läser om i det här kapitlet levde i statsstater, exempelvis grekerna. Detta är ganska ovanligt idag, men San Marino i Europa och Singapur i Asien är två nutida exempel. **Land, rike och stat** är tre begrepp med ungefär samma betydelse, ett stort område med gemensamma lagar. De flesta människor i dagens värld lever i sådana stater. Ett **imperium** är ett jättelikt landområde som ofta har erövrats genom krig. Assyrien, perserriket och romarriket är tre exempel på imperier som du kan läsa mer om i det här kapitlet. Imperier har uppstått och gått under vid många tillfällen i historien. Under 1800-talet uppstod några av de största under "imperialismen" (se s. 154–159).

Antiken och andra tidsbegrepp

Inget av de folk som du kan läsa om i det här kapitlet visste att de levde i en tid som senare skulle kallas för antiken. De hade själva andra sätt att dela in tiden. Exempelvis kallades perioden efter den romerske kejsaren Augustus för "*pax romana*", ungefär den romerska fredens tid.

Antiken är ett tidsbegrepp som började användas av historiker på 1800-talet. Då tänkte historikerna att antiken var en "ljus" och god tid, framför allt för politik, vetenskap och konst som höjde sig över **fortiden**, då människor levde mycket enklare. Efter antiken kom den "mörka" och hemska **medeltiden** då romarriket gick under

och allt blev sämre. Men sedan kom "renässansen" som innebar att de antika kulturerna föddes på nytt. Därför kallade historikerna den tid som följde efter medeltiden för **den nya tiden**. Idag menar de allra flesta historiker att den här bilden inte stämmer. Ofta beror sådana värderingar på ur vems eller vilket perspektiv verkligheten ses. Hur

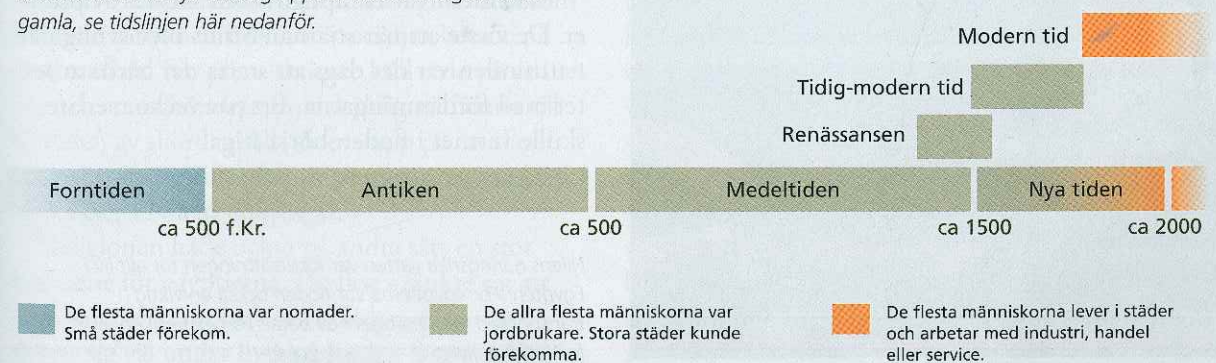
ljus och god var tiden för den som var slav eller drabbades av de många krigen under antiken? Och medeltiden var inte en nedgångstid för allt i Europa. Exempelvis gjordes stora framsteg i jordbruksekonomin och det var då många av dagens europeiska städer och stater grundades.

1. Vad är det för skillnad på begreppen folk, kultur och civilisation?
2. Hör du själv till ett eller till flera folk?
3. Rita fyra enkla bilder eller kartor som föreställer ett nomadsamhälle, en stadsstat, ett rike (land) och ett imperium så att man ser skillnaden mellan dessa.
4. Vilket tidsbegrepp tror du historiker som lever om 2 000 år kommer att använda om vår tid, alltså den vi lever i nu?

Till vänster: Den schweiziske kulturhistorikern Jacob Burckhardt var en av dem som lanserade tidsbegreppet renässansen på 1800-talet. Begreppet bidrog till bilden av medeltiden som en mörk mellantid efter den ljusa och goda antiken.

De tidsbegrepp som historikerna skapade under 1800-talet har fortsatt att användas även om historiker idag tänker annorlunda. Två nya tidsbegrepp har också tillfogats till de gamla, se tidslinjen här nedanför.

Afrika, Asien och Europa, tre av jordens fem världsdelar, möts vid Medelhavet. Folken som levde vid detta hav kom ofta i kontakt med varandra. Ibland reste man långt för att köpa och sälja olika varor. Ibland handlade resorna om att man flyttade för att finna en bättre plats att bo på, ibland om krigståg, erövringar och andra konflikter. Kontakterna mellan folken runt Medelhavet gjorde att idéer kunde spridas. Allt detta bidrog också till att nya städer och nya riken uppstod här. I det här delkapitlet kan du läsa mer om några av folken som levde där: egyptierna, fenicierna, judarna, folken i Mesopotamien och i perserriket. De följande två delarna handlar om antiken i Grekland och om romarriket.

Kartan visar de flesta större städer och riken runt Medelhavet under antiken. Att det fanns så många stora städer och länder just där redan för flera tusen år sedan var ingen slump. Jordarna var på flera ställen lätta att odla och det var här som några av världens allra första jordbruk uppstod. De stora skördarna gjorde människorna och deras samhällen allt rikare. Nu behövde inte alla människor längre arbeta med att skaffa fram mat, som i ett jägar- och samlarsamhälle. Det innebar att några kunde specialisera sig på andra verksamheter som handel och hantverk. Så uppstod så småningom städer och stora riken i det här området.

MEDELHAVSVÄRLDENS ANTIKA KULTURER

